

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนามีจุดหมายสำคัญคือความพ้นทุกข์ และสร้างความสงบสุขแก่ชีวิตและสังคมเป็นคำสอนให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เพื่อให้รู้จักสภาวะต่าง ๆ ตามความเป็นจริง โดยไม่หลงงมงาย โดยมีหลักการคือการกระทำเป็นแกน ในการปฏิบัติ และมีวิริยะความเพียรเป็นตัวขับเคลื่อนให้การปฏิบัติมุ่งไปสู่จุดหมายได้ ด้วยจุดมุ่งหมาย และความสำคัญดังกล่าวนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่า กรรมวาท ศาสนาแห่งการกระทำและเป็นวิริยวาท ศาสนาที่เน้นความเพียรพยายาม^๑ มุ่งผลในทางปฏิบัติด้วยตนเองภายใต้หลักอแปปมาทธรรม

ในพระพุทธศาสนามีคำสอนที่เรียกว่าวิริยวาท เป็นคำสอนที่ให้คนมุ่งประสบผลสำเร็จในเป้าหมายของชีวิตทั้งระดับโลกียะและโลกุตระด้วยความเพียรพยายาม ใช้วิริยะอุตสาหะของตนเอง ไม่มุ่งให้อ้อนวอนพระศาสดาหรือเทพเจ้าองค์ใด เพราะไม่มีเทพเจ้าใดมีอำนาจเท่ากับความเพียร^๒ ซึ่งปรากฏชัดและเห็นได้ชัดจากบุคคลที่ไม่ละความเพียรพยายาม เพราะฉะนั้นความเพียรจึงเป็นคุณธรรมที่เร่งให้การกระทำมุ่งตรงไปสู่จุดหมายหรือทำให้จุดเชื่อมต่อระหว่างจุดหมายกับการกระทำของบุคคลประสบผลสำเร็จเป็นจริงขึ้นมาได้ ความเพียรจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงมีคำสอนเพื่อประโยชน์ให้กับมนุษย์อยู่ ๓ ระดับ คือ

๑. คำสอนสำหรับการดำรงชีวิตในชาตินี้ให้มีความสุข (ภิกขุธรรมมิกัตถประโยชน์)
๒. คำสอนสำหรับการมีภพใหม่ที่ดีงามหรือสุคติภพ (สัมปรายิกัตถประโยชน์)
๓. คำสอนสำหรับการดับทุกข์และมีสุขถาวร คือ บรรลุถึงพระนิพพาน (ปรมัตถประโยชน์)^๓

อันเป็นเป้าหมายสูงสุด เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเป้าหมายของความเพียรมีความสำคัญมากในการดำเนินชีวิต ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุ ให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เหมือนการปรารภความเพียร เมื่อบุคคลเป็นผู้ปรารภความเพียร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น

^๑ อด.ดิก. (ไทย) ๒๐/๕๗๗/๒๗๔.

^๒ เทพพร มังธานี, **พระเจ้าสิบชาติ**, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙๘.

อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป ภิกษุทั้งหลาย เพราะชี้แจงถึงเหตุภายใน เราย่อมไม่เล็งเห็นเหตุอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างใหญ่ เหมือนการปรารภความเพียร การปรารภความเพียรย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างใหญ่”^๔

พระพุทธดำรัสนี้แสดงให้เห็นถึงอานุภาพความเพียร หลักเรื่องความเพียรเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา คำสอนใดเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน คำสอนนั้นไม่ใช่พุทธศาสนา ความเพียรเป็นองค์ประกอบในหมวดธรรมะที่สำคัญต่าง ๆ มากมาย เช่น อิทธิบาท (ธรรมที่ทำให้สำเร็จความประสงค์) โพชฌงค์ (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้) นาถกรรมธรรม (ธรรมที่เป็นที่พึ่งของตน) เป็นต้น เพราะฉะนั้นความเพียรจึงเป็นคุณธรรมที่น่าจะมีองค์ประกอบอื่นๆ ร่วมอยู่ด้วย จึงจะนำไปสู่จุดหมายคือภาวะที่ล่วงทุกข์ได้จริง ถ้าจะให้สำเร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็ต้องใช้เวลาให้เป็น ต้องเป็นคนรู้จักกาลเวลา (กาลัญญตา) รู้จักใช้เวลาแล้วชีวิตจะมีค่ายิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งก็คือ การประกอบกิจการงานต่างๆ หากผู้กระทำได้อยากทำความเพียร ก็สักแต่ว่าระดมทุ่มเทกำลังลงไปเต็มที่ โดยไม่ได้คำนึงถึงองค์ประกอบอื่นๆ ก็อาจจะกลายเป็นการทรมานตนให้เหนื่อยเปล่า ทำให้เกิดผลเสียได้^๕ ดังคำที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “บุรุษควรพยายามไปจนกว่าประโยชน์จะสำเร็จ”^๖ และความพยายามจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในสิ่งที่เราปรารถนาและในสิ่งที่เราต้องการ ส่วนบุคคลผู้ต้องการเจริญวิปัสสนาภาวนา มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเพียร (วิริยะ) ในการทำสมาธิให้ได้เสียก่อน หากยังทำสมาธิยังไม่ได้ก็ไม่มีทางที่จะเกิดวิปัสสนาภาวนาได้ สมาธิจึงเป็นบันไดขั้นต้นที่จะก้าวไปสู่การเจริญวิปัสสนาปัญญา トラบใดที่เรายังไม่ถึงพระนิพพาน ก็ต้องอาศัยความเพียรในการปฏิบัติโดยทำทุก ๆ วัน ทุก ๆ ทางเพื่อความไม่ประมาท โดยทำทั้ง ศีล ทาน ภาวนา ให้ถึงพร้อมอยู่ตลอดเวลาทั้งความเพียร^๗

การบรรลุธรรมสามารถจัดกิเลสได้ ตั้งแต่กิเลสอย่างหยาบไปจนถึงอย่างละเอียด พร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ไปด้วยสภาวะของการบรรลุธรรมและช่วงจังหวะ ในการบรรลุธรรมนั้นมีความแตกต่างกัน แล้วแต่ประสบการณ์และภูมิหลังของแต่ละบุคคลสั่งสมมาไม่เหมือนกัน แต่ที่เหมือนกัน ก็คือ เมื่อถึงจุดสุดท้ายของการบรรลุธรรมแล้ว ทุกคนย่อมมองเห็นความจริงของสรรพสิ่งว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเราเป็นของเรา ทุกสิ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัยไม่มีใครบังคับบัญชาได้ การบรรลุธรรมจะต้องอาศัยองค์ธรรมในโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งในสัมมปปธาน ๔ หรือในบางสูตรเรียกว่า ปธาน ๔ คือมีความเพียร ๔ ประการ คือ

^๔ อ.เจ.ก. (ไทย) ๒๐/๖๒/๑๑.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๐๑.

^๖ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๔/๓๗๑.

^๗ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, วิธีสร้างบุญบารมี, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สว, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้^{๘๘} ย่อมยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปราบภวความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตมั่น เพื่อไม่ให้ อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิด มีให้เกิดขึ้น^{๘๙} เรียกว่า สังวรปธาน พยายาม ปราบภวความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตมั่น เพื่อละอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เรียกว่า ปหานปธาน พยายาม ปราบภวความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตมั่น เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เรียกว่า “ภาวนาปธาน”^{๙๐} พยายาม ปราบภวความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตมั่น เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น เพื่อ ความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เรียกว่า “อนุรักษนา ปธาน”^{๙๑}

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์อาศัยความเพียรพยายามของตนเองเท่านั้น ในการละความชั่วและทำความดีให้ถึงพร้อม เข้าใจในหลักธรรมและหลักการปฏิบัติ ในการปฏิบัติเพื่อให้ เกิดผลสูงสุดจำเป็นต้องอาศัยความเพียรหรือวิริยะในการปฏิบัติอย่างสูงสุด เพราะความเพียรจัดเป็น องค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการละกิเลสต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติ เพราะในการปฏิบัติ ธรรมขั้นสูงสุดอันประกอบด้วยความเพียรย่อมเข้าถึงซึ่งการบรรลุถึงมรรค ผล และนิพพานในที่สุด

จากข้อมูลเบื้องต้นที่ได้ค้นคว้ารวบรวมมานั้น ผู้วิจัยจึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาเกี่ยวกับ ความเพียรและการบรรลุธรรม อันจะก่อให้เกิดความสำนึกตระหนักในคุณค่าของการปฏิบัติอย่าง ลึกซึ้ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าต่อไป ผู้วิจัยมีความต้องการค้นคว้าและ นำเสนองานวิจัยในเรื่องนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเรื่องความเพียรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์ พุทธศาสนาเถรวาท

^{๘๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๒.

^{๘๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๑๙๘.

^{๙๐} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริเถระ), **โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕-๗๖.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖-๗๗.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ เรื่องความเพียรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเกี่ยวข้องกันอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตในการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตไว้ ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของความเพียรและการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท คือในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสต่างๆ เอกสารงานวิชาการ และตำราวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทตามหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ความเพียร หมายถึง ความบากบั่น ความกล้าแข็ง ความกล้าหาญ ไม่ย่อท้อ ความเป็นผู้กล้าหาญ ความพยายามจนกว่าจะสำเร็จ

๑.๕.๒ การบรรลุธรรม หมายถึง การพัฒนาคุณภาพที่สูงขึ้น ไปสู่ปัญญาชั้นโลกุตตระ คือ บรรลุอริยมรรค อริยผล เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา โดยระดับของการบรรลุธรรม จัดเป็น ๔ คู่ คือ มรรค ๔ ผล ๔

๑.๕.๓ โพธิปักขิยะ หมายถึง ธรรมอันเป็นฝ่ายแห่งการตรัสรู้ เป็นธรรมอยู่ในฝ่ายเกื้อหนุนอริยมรรค ซึ่งในแต่ละหมวดธรรมนั้นมีวิธียะคือความเพียร

๑.๕.๔ สติปัฏฐาน ๔ มีหลักการพิจารณาธรรมแบ่งตามหมวดหมู่มี ๔ ประเภท คือ การพิจารณากายในกาย การพิจารณาเวทนาในเวทนา การพิจารณาจิตในจิต การพิจารณาธรรมในธรรม

๑.๕.๕ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง คัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนาในฝ่ายเถรวาทเช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา เป็นต้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยโดยศึกษาข้อมูลที่เป็นหลักฐานจาก พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาอนุฎีกา ปกรณ์เสสเป็นลำดับ และจากเอกสารที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้ศึกษาค้นคว้าแล้วเผยแพร่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑. ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่งเธอทั้งหลายพึงเรียน เสพ เจริญทำให้มากด้วยดี โดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นานดำรงอยู่ได้นาน พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คือ ๑) สติปัฏฐาน ๔ ๒) สัมมปปธาน ๔ ๓) อิทธิบาท ๔ ๔) อินทรีย์ ๕ ๕) พละ ๕ ๖) โพชฌงค์ ๗ ๗) อริยมรรคมีองค์ ๘

ธรรมเหล่านี้คือ ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่งเธอทั้งหลายพึงเรียน เสพเจริญทำให้มากด้วยดีโดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นานดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มากเพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๑๒}

๒. สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้กล่าวถึงความเพียรไว้ในหนังสือ “วิธีสร้างบุญบารมี” พบว่า การเจริญวิปัสสนาภาวนาได้นั้น ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเพียร (วิริยะ) ในการทำสมาธิให้ได้เสียก่อน หากยังทำสมาธิยังไม่ได้ก็ไม่มีทางที่จะเกิดวิปัสสนาภาวนาได้ สมาธิจึงเป็นบันไดขั้นต้นที่จะก้าวไปสู่การเจริญวิปัสสนาปัญญา トラบใดที่เรา ยังไม่ถึงพระนิพพาน ก็ต้องอาศัยความเพียรในการปฏิบัติโดยทำทุกๆ วัน ทุกๆ ทางเพื่อความไม่ประมาท โดยทำทั้ง ศีล ทาน ภาวนา ให้ถึงพร้อมอยู่ตลอดแต่อย่าทิ้งความเพียร^{๑๓}

^{๑๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๑๓๑

^{๑๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, วิธีสร้างบุญบารมี, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวดย, ๒๕๕๑.). หน้า ๒๖.

๓. สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึงปธาน ๔ อย่างไว้ในหนังสือ “นวโกวาท (ฉบับประชาชน)” พบว่า ปธาน มี ๔ อย่าง คือ ๑) สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปใหม่เกิดขึ้นในจิตของตน ๒) ปหานปธาน เพียรละบาปเก่าที่มีอยู่ในจิตของตน ๓) ภาวนาปธาน เพียรเจริญให้กุศลเกิดขึ้นในจิตของตน ๔) ออนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อม ความเพียร ๔ อย่างนี้เป็นความเพียรชอบที่ควรประกอบให้มีในตน^{๑๔}

๔. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความเพียรไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม ฉบับขยายความ” พบว่า พื้นฐานของพระพุทธศาสนา เป็นสัจธรรม เป็นกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบหลักความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยแก่ผู้อื่น การได้รับผลจากการปฏิบัติเป็นเรื่องของความเป็นไปอันเที่ยงธรรมตามเหตุปัจจัยในธรรมชาติ ทุกคนจึงจำเป็นต้องเพียรพยายามสร้างผลสำเร็จด้วยเรี่ยวแรงของตน ไม่ควรคิดหวังและอ้อนวอนขอผลที่ต้องการโดยไม่กระทำ หลักพุทธศาสนาในเรื่องนี้มีว่า “ตมฺเหติ กิจจํ อาตปฺปิ อกฺขาตาโร ตถาคตา แปลว่า ความเพียร ท่านทั้งหลายต้องทำเอง ตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกทางให้” และการทำความเพียรก็เช่นเดียวกับการปฏิบัติธรรมข้ออื่น ๆ จะต้องเริ่มก่อตัวขึ้นในใจให้พร้อม และถูกต้องก่อนแล้วจึงขยายออกไปเป็นการกระทำในภายนอกให้ประสานกลมกลืนกัน^{๑๕}

๕. พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร) ได้กล่าวถึงความเพียรเพากิเลสไว้ในหนังสือ “วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๒” พบว่า อาตปปี หมายถึงความเพียรเพากิเลส ขั้นต่ำได้แก่เพียรเจริญรักษาศีล ขึ้นกลางเพียรเจริญกรรมฐาน ขึ้นสูงเพียรเจริญวิปัสสนากรรมฐาน พระพุทธเจ้าทรงพร่ำสอนวิปัสสนาตั้งแต่ครั้งพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ใหม่ ๆ ได้เสด็จไปพบกับพวกปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แล้วทรงพร่ำสอนวิปัสสนา ที่พระองค์ได้ตรัสรู้มาแก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ จนท่านเหล่านั้นได้ทำความเพียรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ด้วยกันทั้งสิ้น^{๑๖}

^{๑๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท (ฉบับประชาชน), พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕ – ๑๖.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๐๐.

^{๑๖} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร), วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗-๑๘.

๖. พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ได้กล่าวถึงสัมมปปธาน ๔ ไว้ใน “มหาสติปัฏฐานสูตร” พบว่า อาตมาปี มีความเพียรเผากิเลส คือเพียรชอบ ที่เรียกว่า สัมมปปธาน ๔ คือ เพียรละอกุศลเก่า เพียรไม่ทำอกุศลใหม่ เพียรทำกุศลใหม่ และเพียรเพื่อเพิ่มพูนกุศลเก่า ในทุกขณะที่นักปฏิบัติเจริญสติระลึกภูมิจำลองปัจจุบัน เป็นการสั่งสมสติ สมาธิ และปัญญา ให้เพิ่มพูนมากกว่าเดิม^{๑๗}

๗. พร รัตนสุวรรณ ได้กล่าวถึงความเพียร ความพยายามไว้ในหนังสือ “สมาธิและวิปัสสนาในชีวิตประจำวัน” พบว่า ความเพียร ความพยายาม ความกล้าที่จะลงมือทำ ภาวะของผู้กล้าเป็นแนวทางให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามประสงค์ การลงมือปฏิบัติลงมือทำงานที่ตนชอบที่ตนรัก ทำด้วยความพากเพียรพยายาม ทำด้วยความสนุก กล้าหาญ กล้าเผชิญกับความทุกข์ยาก ปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น หากมีอุปสรรคข้อขัดข้องใดๆ ก็เพียรกำจัดขัดปัดเป่าไปให้หมดสิ้นไป โดยไม่ย่อท้อ ไม่สิ้นหวังเดินหน้าเรื่อยไปจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายคือ ความสำเร็จ^{๑๘}

๘. สมภพ ชีวรัฐพัฒน์ ได้กล่าวถึงการปรารถนาความเพียรไว้ในหนังสือ “มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต” พบว่า ผู้ปรารถนาความเพียร โดยมีปัญญาหนุนและชักจูงไป อาศัยศรัทธาความเชื่อที่ถูกต้องเป็นเหตุกระตุ้นให้เกิดแรงหนุน เสริมการกระทำให้เป็นไปตามความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดเป็นผลสำเร็จเป็นจริงขึ้นมาได้ก่อปรกับความไม่มีโรคเป็นโอกาสที่จะต้องเร่งทำความเพียรสร้างสรรค์พัฒนาชีวิตให้ไม่ตกอยู่ในความประมาท และความเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ทำให้เป็นคนไม่มีมานะ ยกตนข่มท่าน รู้จักตัวเองในการที่จะใช้ความเพียรกำจัดข้อเสียทิ้งไป เสริมข้อดีให้เจริญยิ่งขึ้นไป เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิดมีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอย่างอริยะที่ยังเห็นความเกิดและความดับสลาย ชำแรกกิเลสได้ อันให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๑๙}

๙. แสง จันทรงาม ได้กล่าวถึงวิริยะไว้ในหนังสือ “อริยธรรม ๕” พบว่า วิริยะนี้เป็นธรรมที่ให้ผลอย่างกว้างขวางและสำคัญมาก เพราะแม้แต่จะมีความตั้งใจกระทำสักเพียงใดก็ตาม ถ้าหากว่า ขาดความพากเพียรเสียแต่อย่างเดียวนั้น การงานต่างๆ ก็จะไม่เป็นผลสำเร็จดังที่ได้ตั้งใจไว้ส่วนมากมักจะไม่มีใครได้คำนึงถึงความเพียรกันอย่างจริงจัง ดังนั้นเมื่อประสบกับความคับขันเข้าบ้าง ก็มักจะท้อถอยเสีย ยิ่งเป็นการบำเพ็ญเพียรเจริญวิปัสสนาภาวนา อันเป็นการปฏิบัติประกอบ วิวัฏฏะ

^{๑๗} พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภังค์ แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๐.

^{๑๘} พร รัตนสุวรรณ, สมาธิและวิปัสสนาในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๑๖), หน้า ๓๘.

^{๑๙} สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, มงคลธรรมกับคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : นานาสีพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐.

สติกุศลด้วยแล้ว ก็จะต้องเป็นความเพียรที่สมบูรณ์ด้วยองค์ ๔ ที่เรียกว่า จตุรงควิริยะ คือ แม้เนื้อจะเหือดเลือดจะแห้ง ๑ จะเหลือแต่เพียงหนัง ๑ จะเหลือแต่เพียงกระดูก ๑ จะเหลือแต่เพียงเอ็น ๑ ก็จะไม่ละเสียจากความเพียรที่กำลังกระทำอยู่นั้นเลย ผู้ที่พากเพียรยิ่งอย่างนี้ ย่อมล่วงทุกข์ได้ ดังในธรรมบทที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “วิริเยน ทุกขมจเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้ก็เพราะความเพียร” การปรารภความเพียร คือ ลงมือทำความเพียรอย่างเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว ทำงานอันเป็นหน้าที่ประจำให้สำเร็จ ทำงานที่แทรกซ้อนขึ้นมาในระหว่างนั้นให้สำเร็จ ทำงานนั้นอย่างเอาจริงเอาจัง ไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยากลำบาก มุ่งความสำเร็จของงานในเวลาอันรวดเร็ว และมีความรีบร้อยเป็นสำคัญ และนอกจากนี้ภิกษุใดเป็นผู้มีความเพียร ไม่เกียจคร้าน ประกอบพร้อมไปด้วยความสันโดษในปัจจัยสี่เป็นบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ใน อริยวงศ์ และเป็นบุคคลผู้เลิศ และบุคคลเช่นนี้เป็นบุคคลที่ไม่มีใครสามารถตำหนิต์ได้^{๒๐}

ข.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. พระมหาอานวย อานนโท (จันทรเปล่ง) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า การบรรลุลหกรรมนั้นสิ่งสำคัญประการแรก คือ การศึกษาหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยเฉพาะโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการอันประกอบด้วยสติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมรรค ๘ ธรรมแต่ละหมวดมีความสมบูรณ์อยู่ในตัว ผู้ปฏิบัติจะถือธรรมหมวดไหนในการปฏิบัติก็สามารถบรรลุลหกรรมได้เช่นเดียวกัน ส่วนระยะเวลาที่สั้นหรือยาวแห่งการปฏิบัติธรรมและมูลเหตุให้บรรลุลหกรรมของพระอริยสาวกแต่ละรูปแตกต่างกันขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและบารมีธรรมของแต่ละท่าน^{๒๑}

๒. พระครูวิรัช วิริยธมโม (เที่ยงธรรม) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิริยวาทในพระพุทธศาสนา” พบว่า การพัฒนาชีวิตจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับสูง มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน คือ อาศัยการฟังธรรมและการสนทนาธรรมตามกาล เป็นเหตุเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในจุดหมายที่แท้จริงของชีวิต อาศัยความสันโดษทำให้ไม่รู้จักอึดจกพอในกุศลธรรมเป็นเหตุให้ใช้ความเพียรพัฒนาตนให้เจริญก้าวหน้าไปสู่จุดหมายที่สูงสุดต่อไป ความสัมพันธ์ของวิริยะในโพธิปักขิยธรรม จะเป็นองค์ประกอบในหมวดธรรม ๗ หมวด เพื่อทำหน้าที่เชื่อมโยง สืบต่อ เกื้อหนุน และขับเคลื่อนหมวดธรรมแต่ละหมวดไปสู่จุดหมายตามวัตถุประสงค์ของหมวดธรรมนั้น ๆ^{๒๒}

^{๒๐} แสง จันทรังม, อริยธรรม ๕, (กรุงเทพมหานคร : ดาราวรรณการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๓.

^{๒๑} พระมหาอานวย อานนโท (จันทรเปล่ง), “การศึกษาเรื่องการบรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๒} พระครูวิรัชวิริยธมโม (เที่ยงธรรม), “ศึกษาวิริยวาทในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ก.

๓. พระมหาบุญชิต สุตโปรง ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “คุณสมบัติพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท” พบว่า ภาวะของพระนิพพานเป็นสิ่งที่มียุ และสามารถปลูกฝังขึ้นได้ในชีวิตจริง พระอรหันต์เป็นบุคคลตัวอย่าง การบรรลุพระอรหันต์ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคตไม่ใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ มนุษย์กำลังเรียกร้องหาวิถีชีวิตแบบพระอรหันต์อยู่โดยไม่รู้ตัวแต่ไม่ใช่ด้วยการเรียกร้องด้วยการอ่อนน้อมจากอำนาจภายนอก เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ และเป็นศาสนาแห่งความเพียร จึงต้องอาศัยการปฏิบัติทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานในการปลูกฝังคุณสมบัติทางจิตต่างๆ ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน^{๒๓}

๔. พระครูพิศิษฐ์ชัยโชติ (สำรว ยชิตวโร) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิริยะในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” พบว่า วิริยะในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ อันได้แก่ สัมมปปธาน ๔ เป็นเครื่องประกอบในการกำหนดสติพิจารณาในกาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งรูปรูปนามโดยความเป็นไตรลักษณ์ เป็นการเห็นด้วยอัตตปัจจกขญาณ คือรู้ประจักษ์ตามความเป็นจริงจากการปฏิบัติของตนเอง การกำหนดสตินั้นจะต้องประกอบด้วยองค์แห่งวิปัสสนา คือ ๑) อาตปปี ความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส ๒) สัมปชานโน มีปัญญาหยั่งเห็น ๓) สติมา มีสติ อยู่ทุกขณะแห่งการกำหนดรู้ อันจะทำให้กำจัดเสียได้ซึ่งอภิชฌาและโทมนัส^{๒๔}

๕. พระสมุห์วัชรินทร์ ถาวโร (ผาสุข) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการบำเพ็ญเพียรของพระโสณโกฬิวิสเถระในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” พบว่า หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเพียร และเป็นองค์ธรรมที่สนับสนุนความเพียรทั้งสิ้น ประกอบด้วย ความมีศรัทธา การมีโรคน้อย ความไม่โอ้อวด การปรารภความเพียร การมีปัญญา ปธาน ๒ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ สัมมปปธาน ๔ สมบัติ ๔ อิทธิบาท ๔ และ พละ ๕ ความเพียรจะต้องมีองค์ธรรมอื่นมาปฏิบัติร่วมกัน เกื้อกูล อุปการะซึ่งกันและกัน จึงจะสามารถนำไปสู่ปฏิบัติที่บรรลุเป้าหมายสูงสุดได้ และพระโสณโกฬิวิสเถระ ได้สั่งสมความเพียรมาจากอดีตชาติด้วยความปรารถนาตำแหน่งผู้เป็นเลิศด้านปรารภความเพียร ได้บำเพ็ญสมณธรรม เดินจงกรมด้วยเท้า ด้วยเข่า และมือ จนเท้า เข่า และมือแตก แต่ก็ไม่บรรลุผลอะไรเพราะความเพียรที่มากเกินไป ภายหลังได้ตั้งความเพียรแต่พอเหมาะ ทราบข้อที่อินทรีย์ทั้งหลายเสมอกัน และได้ถือนิมิตในความสม่ำเสมอ ครั้นแล้วได้หลีกออก

^{๒๓} พระมหาบุญชิต สุตโปรง, “คุณสมบัติพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓.

^{๒๔} พระครูพิศิษฐ์ชัยโชติ (สำรว ยชิตวโร), “ศึกษาวิริยะในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

อยู่แต่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปทำให้แจ้งซึ่งคุณพิเศษอันยอดเยี่ยม เป็นที่สุดของพรหมจรรย์ ได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า เป็นผู้เลิศในด้านการปรารภความเพียร^{๒๕}

๖. นางสาวสุวรรณี เลื่องยศลือชากุล ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาความเพียรของพระโสณาเถรีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” พบว่า หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่บริษัท ๔ ซึ่งจัดเป็นหมวดธรรมจำนวนหลายหมวดธรรมนั้น จะมีความเพียรปรากฏทุกหมวด เช่น อธิติบาท ๔ พละ ๕ อินทรีย์ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ความเพียรจะต้องมีองค์ธรรมอื่นมาปฏิบัติร่วมกัน เป็นธรรมที่สนับสนุนกันและกัน ผู้ปฏิบัติจึงสามารถบรรลุธรรมได้ ความเพียรของพระโสณาเถรี เป็นกุศลธรรมที่ได้สั่งสมมาจากอดีตชาติด้วยความปรารถนาตำแหน่งผู้เป็นเลิศด้านปรารภความเพียร ในปัจจุบันชาติ แม้ท่านเป็นภิกษุณีที่บวชเมื่อแก่ แต่ท่านมีความเพียรเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐานในทุกอิริยาบถ^{๒๖}

จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า การได้รับผลจากการปฏิบัติเป็นเรื่องของความ เป็นไปอันเที่ยงธรรมตามเหตุปัจจัยในธรรมชาติ ทุกคนจึงจำเป็นต้องเพียรพยายามสร้างผลสำเร็จด้วย เรี่ยวแรงของตน ไม่ควรคิดหวังและอ้อนวอนขอผลที่ต้องการโดยไม่กระทำ หลักพุทธศาสนาในเรื่องนี้มี ว่า “ตุมเหติ กิจจํ อาตปโป อุกขาตาโร ตถาคตา ปฏิปนา ปโมกฺขนติ ฉายโน มารพนธนา” แปลว่า ท่านทั้งหลายต้องทำความเพียรเอง ตถาคตเป็นแต่ผู้บอก ผู้มีปกติเพ่งพินิจดำเนินไปแล้ว จักพ้นจาก เครื่องผูกของมาร^{๒๗} ผู้ปรารภความเพียรโดยมีปัญญาหนุนและชักจูงไป อาศัยศรัทธาความเชื่อที่ ถูกต้องเป็นเหตุกระตุ้นให้เกิดแรงหนุน เสริมการกระทำให้เป็นไปตามความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งให้ เกิดเป็นผลสำเร็จเป็นจริงขึ้นมาได้ก็อุปกับความไม่มีโรคเป็นโอกาสที่จะต้องเร่งทำความเพียร สร้างสรรค์พัฒนาชีวิตให้ไม่ตกอยู่ในความประมาท และความเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ทำให้เป็นคน ไม่มีมานะ ยกตนข่มท่าน รู้จักตัวเองในการที่จะใช้ความเพียรกำจัดข้อเสียทิ้งไป เสริมข้อดีให้เจริญยิ่งขึ้นไป เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบาก บั่นมั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ เป็นผู้มีปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จ ตามประสงค์ หากมีอุปสรรคข้อขัดข้องใด ๆ ก็เพียรกำจัดปิดเป่าไปให้หมดสิ้นไป โดยไม่ย่อท้อ ไม่สิ้น หวังเดินหน้าเรื่อยไปจนกว่าจะบรรลุเป้าหมายคือความสำเร็จ การทำความเพียรก็เช่นเดียวกับการ

^{๒๕} พระสมุห์วัชรินทร์ ถาวโร (ผาสุข), “ศึกษาการบำเพ็ญเพียรของพระโสณโกฬิวิสเถระในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

^{๒๖} สุวรรณี เลื่องยศลือชากุล, “การศึกษาความเพียรของพระโสณาเถรีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ก.

^{๒๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๘/๕๑. พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๙๘/๕๑

ปฏิบัติธรรมข้ออื่น ๆ จะต้องเริ่มก่อตัวขึ้นในใจให้พร้อม และถูกต้องก่อน แล้วจึงขยายออกไปเป็น การกระทำในภายนอกให้ประสานกลมกลืนกัน ในงานวิจัยนี้ จะมีความแตกต่างกับเอกสารต่างๆ ที่ ทบทวนมา โดยผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดและคุณลักษณะของความเพียรและการบรรลุธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท และความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรและการบรรลุธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอวิเคราะห์และสรุปประเด็นต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรม พระพุทธศาสนาจากอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจะดำเนินการตามวิธีการและขั้นตอน การวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาความเพียรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสต่าง ๆ และวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒ ศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสต่าง ๆ และวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาทตามหลักโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

๑.๗.๔ สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบเรื่องความเพียรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท